

Чернявський Сергій Сергійович,
проректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор;

Вознюк Андрій Андрійович,
завідувач наукової лабораторії з
проблем протидії злочинності ННІ № 1,
Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ І НОРМ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЮ COVID-19

Анотація. Детальний аналіз положень ст. 325 Кримінального кодексу України, а також її застосування на практиці надав можливість виокремити низку проблем, які пов'язані зі: 1) складнощами відмежування злочину, передбаченого ст. 325 КК України, від адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП; 2) труднощами встановлення чіткого переліку заборонених діянь, передбачених ст. 44-3 КУпАП та ст. 325 КК України з огляду на їх розпорошеність у різних нормативно-правових актах, постійну зміну, а також встановлення в певних випадках різних правил на різних територіях; 3) невідповідністю окремих заборон, що утворюють об'єктивну сторону вказаних правопорушень, положенням Конституції України; 4) недостатньою обґрунтованістю санкцій ст. 325 КК України й ст. 44-3 КУпАП; 5) проблемами чинності кримінально-правової норми, передбаченої ст. 325 КК України, у часі. Запропоновано окремі шляхи розв'язання зазначених проблем.

Ключові слова: коронавірус; COVID-19; порушення санітарних правил; пандемія; кримінальна відповідальність; інфекційна хвороба; масове отруєння; ізоляція; карантин; соціальне дистанціювання.

Summary. Detailed analysis of the provisions of Article 325 of the Criminal Code of Ukraine, as well as its application in practice, provided an opportunity to identify a number of issues related to: 1) the difficulties of distinguishing the crime under Article 325 of the Criminal Code of Ukraine, from an administrative offense under Article 44-3 of the Code of Administrative Offenses; 2) the difficulties of establishing a clear list of prohibited acts under Article 44-3 of the Code of Administrative Offenses and Article 325 of the Criminal Code of Ukraine due to their dispersion under various regulations, constant changes, as well as the establishment, in certain cases, of different rules for different territories; 3) inconsistency of certain prohibitions that form the objective side of these offenses with the

provisions of the Constitution of Ukraine; 4) insufficient justification of the sanctions of Article 325 of the Criminal Code of Ukraine and Article 44-3 of the Code of Administrative Offenses; 5) problems with the validity of the criminal law provided for in Article 325 of the Criminal Code of Ukraine, during the time of its existence. Some ways to solve these problems are suggested.

Key words: coronavirus; COVID-19; sanitary violations; pandemic; criminal liability; infectious disease; mass poisoning; isolation; quarantine; social distancing.

У сучасних умовах пандемії, викликаній COVID-19, важливого значення набувають підстави відповідальності за правопорушення, спрямовані на запобігання поширенню інфекційних хвороб. Вони є важливим елементом механізму правового забезпечення дотримання правил і норм, покликаних убезпечити членів суспільства від зараження цим вірусом та іншими інфекційними хворобами.

З метою недопущення активного поширення пандемії в Україні посилено відповідальність за порушення зазначених правил і норм. 17 березня 2020 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» [1], серед положень якого, зокрема, було посилення санкції ч. 1 ст. 325 КК України «Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням», а також доповнення КУпАП новою ст. 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей».

Водночас правоохоронні органи, зокрема органи та підрозділи Національної поліції України, зорієнтовані на максимальне забезпечення дотримання зазначених норм на території країни. Передусім вживають заходи щодо притягнення до відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 325 КК України, та адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП.

Перші результати реалізації цих норм під час карантину засвідчили неефективність їх застосування з огляду на неякісні законодавчі положення та неоднозначне їх тлумачення правозастосовними органами.

З огляду на зазначене, варто акцентувати на недоліках конструювання вказаних вище правових заборон, а також проблемних питаннях, які виникають під час їх застосування на практиці.

1. Труднощі в розмежуванні злочину, передбаченого ст. 325 КК України, від адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП. Аналіз положень постанови Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» від 11 березня 2020 року № 211 [2] засвідчує, що окремі заборонені в цьому документі діяння можуть бути віднесені

до порушень санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням (ст. 325 КК України) за умови, що вони спричинили або завідомо могли спричинити поширення інфекційних хвороб, а також масових неінфекційних захворювань (отруєнь)¹. Якщо ж такі наслідки відсутні, то вчинене належить кваліфікувати за ст. 44-3 КУпАП як порушення правил щодо карантину людей.

Детальний аналіз такого наслідку, як «можливість поширення інфекційних хвороб, масових неінфекційних захворювань (отруєнь)», доводить, що він охоплює значний спектр потенційно можливих злочинних діянь, що суттєво ускладнює відмежування злочину, передбаченого ст. 325 КК України, від адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП. Адже в результаті порушення більшості вказаних заборон існує можливість зараження інших осіб, а отже, поширення інфекційної хвороби. Така загроза може виникнути, наприклад, унаслідок перебування в громадських місцях без використання засобів індивідуального захисту, зокрема респіратора або захисної маски. Так, здорова особа без маски може швидше заразитися й надалі заразити членів своєї сім'ї та інших осіб. Водночас якщо особа вже є хворою, то через перебування без маски ступінь вірогідності зараження сторонніх осіб значно вищий, ніж у тому випадку, коли вона була б у захисній масці.

Однак у судовій практиці такі діяння визнають адміністративним правопорушенням. Наприклад, ОСОБА_1 перебувала в громадському місці – сквері на дитячому майданчику без вдягнутого засобу індивідуального захисту (маски), без документів, з іншими особами. Такі дії кваліфіковано за ст. 44-3 КУпАП, а також визнано малозначним діянням, тому ОСОБА_1 звільнено від адміністративної відповідальності [3]. В іншому випадку ОСОБА_3 не зачинила перукарню, а продовжувала обслуговувати людей. Її також

¹ Це, наприклад, перебування в громадських місцях без вдягнутих засобів індивідуального захисту; переміщення групою осіб у кількості більше ніж дві особи, крім окремих дозволених випадків; проведення всіх масових (культурних, розважальних, спортивних, соціальних, релігійних, рекламних та інших) заходів, крім окремих дозволених заходів із дотриманням відповідних санітарних і протиепідемічних заходів; робота суб'єктів господарювання, яка передбачає приймання відвідувачів, зокрема закладів громадського харчування (ресторанів, кафе тощо), торговельно-розважальних центрів, інших закладів розважальної діяльності, фітнес-центрів, закладів культури, за винятком окремих випадків; регулярні та нерегулярні перевезення пасажирів автомобільним транспортом у міському, приміському, міжміському, внутрішньо обласному та міжобласному сполученні, зокрема пасажирські перевезення на міських автобусних маршрутах у режимі маршрутного таксі, крім певних випадків тощо.

визнано винною в учиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП, та звільнено від адміністративної відповідальності за малозначністю [4].

Таким чином, теоретично існує межа між правопорушеннями, передбаченими ст. 44-3 КУпАП та ст. 325 КК України, яка пов'язана з наявністю чи відсутністю відповідних наслідків. Водночас такий наслідок, як створення загрози поширення інфекційних хвороб, масових неінфекційних захворювань (отруень), фактично розмиває межі між відповідним злочином й адміністративним правопорушенням.

2. Невідповідність окремих заборон положенням Конституції України. Окремі заборонені постановою Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» від 11 березня 2020 року № 211 діяння слушно оскаржують у судовому порядку.

Обумовлено це передусім тим, що вони обмежують права і свободи людини та громадянина, гарантовані Конституцією України. Відповідно до ст. 64 Основного закону, конституційні права та свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. До таких випадків у цій статті віднесено наявність умов воєнного або надзвичайного стану: «В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень».

Візьмемо для прикладу **свободу пересування**. Постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» обмежено свободу пересування. Однак це суперечить Конституції, яка передбачає можливість обмеження цієї свободи лише у двох випадках: 1) в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 64 Конституції України); 2) у випадках обмежень, встановлених законом (ст. 33 Конституції України). Воєнного або надзвичайного стану не введено, закону, що встановлює відповідні обмеження, не прийнято (Постанова Кабінету Міністрів України не має статусу закону), а отже, не можна обмежувати свободу пересування.

З огляду на зазначені аргументи, слухним є рішення судді Личаківського районного суду м. Львова від 7 травня 2020 року про закриття провадження в справі про притягнення ОСОБА_1 до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП, у зв'язку з відсутністю в його діях складу адміністративного правопорушення за те, що ОСОБА_1 17 квітня 2020 року близько 22:40 перебував з трьома друзями в кафе, чим порушила вимоги пп. 5 п. 2 постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211 [5].

3. Труднощі встановлення чіткого переліку заборонених діянь, передбачених ст. 44-3 КУпАП та ст. 325 КК України, з

огляду на їх розпорошеність у різних нормативно-правових актах, постійну зміну, а також встановлення в певних випадках різних правил на різних територіях. Правила, які були на початку карантину, протягом цього обмежувального заходу постійно змінюються, тому слід виважено підходити до притягнення до юридичної відповідальності відповідних порушників, оскільки вони могли просто не знати про трансформацію тієї чи іншої заборони. Існують відмінності в заборонах, що діють у різних місцевостях. Те, що заборонено в одній області чи одному місті, може бути дозволено на іншій території країни. Наприклад, з послабленням карантину в Україні на одних територіях скасовують певні заборони (дозволено роботи ринків, сільськогосподарських ярмарків, відкрито спортивні та дитячі майданчики у парках і скверах), а на інших вони продовжують діяти. Це значно ускладнює правозастосування.

4. Проблеми санкцій. Санкція ст. 325 КК України є альтернативною та передбачає такі види покарань: штраф (від тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), арешт на строк до шести місяців, обмеження волі на строк до трьох років, позбавлення волі на строк до трьох років (ч. 1 цієї статті) або на строк від п'яти до восьми років (ч. 2 цієї статті).

Якщо порівняти розмір штрафу за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 325 КК України, та адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП, то можна дійти таких висновків:

1) мінімальна межа штрафу для злочину й адміністративного правопорушення однакова – тисяча неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

2) максимальна межа штрафу в адміністративному правопорушенні для громадян складає до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів, а для посадових осіб – до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; для злочинів така диференціація верхньої межі штрафу відсутня;

3) необґрунтованим є той факт, що за вчинення адміністративного правопорушення максимальна межа штрафу значно суворіша, ніж для злочину.

Вивчення судової практики свідчить про те, що в певних випадках осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, передбачені ст. 44-3 КУпАП, звільняють від відповідальності, мотивуючи це малозначністю діяння. З огляду на зазначене, доречно санкцію цієї норми доповнити попередженням. Це забезпечить диференційований підхід у процесі притягнення до адміністративної відповідальності, адже для одного порушника сума штрафу є надто мізерною, для іншого – надто великою, а щодо окремих суб'єктів взагалі можна обмежитися попередженням.

5. Проблемні питання чинності досліджуваної кримінально-правової норми в часі. З санкціями за вчинення злочину, передбаченого ст. 325 КК України, пов'язані проблеми дії закону про кримінальну відповідальність у часі. Посилення санкцій відбулося 17 березня 2020 року в результаті прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» [1], який набрав чинності з дня його оприлюднення – з того самого 17 березня 2020 року, коли його опублікували в газеті «Голос України» № 51 (7308). Надалі іншим нормативно-правовим актом – Законом України від 30 березня 2020 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» внесено зміни в попередній Закон від 17 березня 2020 року. Вони полягали, зокрема, у закріпленні положення про те, що п. 3 розділу I Закону від 17 березня 2020 року (саме він передбачає посилення санкцій) діє протягом трьох місяців з дня його опублікування [6].

Відтак зміни, що стосуються санкції ст. 325 КК України, набрали чинності 17 березня 2020 року і повинні діяти протягом трьох місяців тобто до 17 червня 2020 року.

Таким чином, з 18 березня 2020 року до 17 червня 2020 року юридично діятиме строкова редакція ст. 325 КК України з її посиленими санкціями. З 18 червня 2020 року положення закону, що передбачали нову редакцію ст. 325 КК України, припиняють дію. З цього моменту доля зазначеної статті є невідомою з огляду на те, що законодавець не надає конкретних вказівок з цього приводу.

Найбільш логічним є варіант розвитку подій, що передбачає фактичне відновлення з 18 червня 2020 року дії старої редакції ст. 325 КК України. Однак у результаті такої «реанімації» старої редакції ми отримуємо закон, що пом'якшує кримінальну відповідальність. Відтак, з 18 червня 2020 року за злочини, передбачені ст. 325 КК України, учинені під час чинності строкової редакції цієї статті, відповідальність наставатиме за її старою редакцією. Є підстави також вважати, що посилені санкції ст. 325 КК України практично застосовуватися не будуть. У провадженнях, якщо такі перебуватимуть у судах, з 18 червня 2020 року під час винесення вироків застосовуватимуть санкції старої редакції статті. Отже, законодавче посилення санкцій за своєю природою є «мертвими» змінами до КК України.

Водночас можливо припустити й інший варіант. Законодавець чітко не визначив подальшу (тобто з 18 червня 2020 року) долю ст. 325 КК України. Ніде не закріплено правило про те, що в разі припинення дії нової редакції статті повинна діяти стара. Тому можна сформулювати й дещо інші висновки: 1) унаслідок викладення

ст. 325 КК України в новій редакції стара редакція припинила своє існування (з цього моменту діє нова редакція); 2) після спливу трьох місяців припиняє дію і нова редакція цієї статті; 3) відтак з 18 червня 2020 року не діє жодна редакція ст. 325 КК України. Чи можна цю ситуацію розглядати як скасування злочинності діяння (декриміналізацію в результаті помилки законодавця або випадкову декриміналізацію), чи йдеться про поліпшення становища особи, яка вчинила відповідне діяння, іншим чином? Можливо й так, оскільки всі сумніви, які виникають під час застосування закону про кримінальну відповідальність, тлумачать на користь особи, яка вчинила злочин.

Таким чином, відсутність чітких вказівок щодо подальшої долі ст. 325 КК України після спливу трьох місяців дії її нової редакції є порушенням принципу правової визначеності, що в цій ситуації є неприпустимим.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17 берез. 2020 р. № 530-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#n22>.

2. Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19 : Постанова КМУ від 11 берез. 2020 р. № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF>.

3. Постанова Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 27 травня 2020 р. Справа № 310/3122/20. Провадження № 3/310/1641/20. [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89467159>.

4. Постанова Кам'янсько-Дніпровського районного суду Запорізької області від 27.05.2020 р. Справа № 318/640/20. Провадження № 3/318/629/2020. [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89467380>.

5. Постанова Личаківського районного суду м. Львова від 07 травня 2020 р. Справа №463/3580/20. Провадження №3/463/941/20. [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89145335>.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30 берез. 2020 р. № 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#n356>.